

برای اطلاع

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته علوم قرآن مجید

موضوع:

اصول مدیریت جهادی در قرآن و روایات

استاد راهنما:

آقای دکتر مهدی اکبرنژاد

استاد مشاور:

آقای دکتر محمد تابان

نگارنده:

عبدالله رضایی اصل

مهرماه ۱۳۹۴

**کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه به دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم،
دانشکده علوم قرآنی ایلام می باشد.**

**چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید به نام دانشگاه علوم و معارف
قرآن کریم، دانشکده علوم قرآنی ایلام، و با تأیید استاد راهنما و معاونت
پژوهشی دانشگاه باشد.**

تقدیم:

به پاس تعبیر عظیم و انسانی‌شان، از کلمه ایثار و از خودگذشتگان، به پاس عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان، که در این سردترین روزگاران بهترین پشتیبان است؛ به پاس قلب‌های بزرگشان که فریادرس است و سرگردانی و ترس در پناهشان به شجاعت می‌گراید؛ و به پاس محبت‌های بی‌دریغشان که هرگز فروکش نمی‌کند، این مجموعه را به پدر و مادر عزیزم تقدیم می‌کنم.

تقدیر و تشکر:

سپاس و ستایش، مر خدای را عزّ و جلّ که آثار قدرت او بر چهره روز روشن، تابان است و انوار حکمت او در دل شب تار، دُرّشان. آفریدگاری که خویشتن را به ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود. و سلام و درود بر پیامبر مکرم اسلام حضرت محمد مصطفی (ص) و خاندان پاک و مطهر ایشان.

شکر شایان نثار ایزد منانی که توفیق را رفیق راهم ساخت تا پایان نامه خود را به نگارش در بیاورم. چنان که از استاد فاضل و اندیشمند جناب آقای دکتر مهدی اکبر نژاد؛ استاد راهنما، و آقای دکتر محمد تابان؛ استاد مشاور، که همواره اینجانب را مورد لطف و محبت خود قرار داده اند، کمال تقدیر و تشکر را دارم.

همچنین از برادر عزیزم آقای علی رضایی اصل و همه‌ی دوستانی که مرا در امر تدوین این پایان‌نامه یاری کرده‌اند، نهایت تقدیر و تشکر را دارم.

چکیده

تأکید مکرر بر مفهوم نوینی به نام «مدیریت جهادی» را می‌توان در تداوم الگوسازی و گفتمان سازی رهبر معظم انقلاب اسلامی به عنوان ترسیم‌کننده افق حرکتی انقلاب و نیروهای انقلابی دانست؛ الگوسازی و مفهوم‌سازی‌هایی که پیش از این نیز در قالب عناوینی نظیر «الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت»، «اقتصاد مقاومتی» شاهد آن بوده‌ایم. مفهوم «مدیریت جهادی» در قالب یک الگوی بومی مدیریتی متعلق به انقلاب اسلامی و برآمده از تجارب این انقلاب، آن هنگام می‌تواند از چارچوب یک اصطلاح مفهومی فراتر رفته و جنبه عینی و انضمامی به خود بگیرد که مبانی، زمینه‌ها و مؤلفه‌های آن از زوایای گوناگون مورد بحث و دقت قرار گرفته باشد.

بنابراین مدیریت جهادی واجد خصوصیات و ویژگی‌ها و اصولی است که می‌تواند در موفقیت سازمان‌ها نقش اساسی ایفا نماید. این اصول در بطن دستورها، توصیه‌ها، نظرها و شیوه‌های به کار گرفته شده توسط پیشوایان دین، حضور و وجود عینی داشته است، ولی برای استفاده از آن در سطوح سازمانی و کاربردی کردن آن‌ها در سازمان‌ها، نیازمند کار پیشگامانه است که انشاءالله به بررسی این اصول پرداخته خواهد شد.

کلمات کلیدی: اصول، مدیریت، جهاد، فرهنگ.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه
۳.....	کلیات و مفاهیم
۴.....	کلیات تحقیق
۴.....	بیان مسئله
۵.....	اهداف تحقیق
۵.....	اهمیت موضوع
۵.....	پیشینه
۷.....	روش تحقیق
۷.....	سؤالات
۷.....	فرضیه‌ها
۸.....	مفاهیم
۸.....	مفهوم‌شناسی مدیریت جهادی
۸.....	معنای لغوی و اصطلاحی مدیریت
۹.....	معنای لغوی و اصطلاحی جهاد
۱۰.....	معنا و مفهوم مدیریت جهادی
۱۱.....	تفاوت مدیریت جهادی با مدیریت اسلامی
۱۲.....	فرهنگ جهادی
۱۴.....	جایگاه انسان‌شناسی در مدیریت جهادی
۱۶.....	فصل اول: اصول مدیریت جهادی در خاستگاه مکتب
۱۷.....	۱-۱- اصل عدم تقدم بر خدا و رسول الله (ص)
۲۰.....	۱-۲- اصل ایمان‌گرایی و توحید محوری
۲۳.....	۱-۳- اصل توجه به معاد
۲۶.....	۱-۴- اصل اعتقاد به ولایت
۳۰.....	فصل دوم: اصول مدیریت جهادی در خاستگاه انسان
۳۱.....	۲-۱- اصل خودسازی و تزکیه نفس
۳۶.....	۲-۲- اصل پرهیز از اسراف و تبذیر

- ۳۶-۲-۱- معنا و مفهوم اسراف و تبذیر..... ۳۶
- ۳۷-۲-۲- اسراف و تبذیر در قرآن و روایات..... ۳۷
- ۳۸-۲-۳- علل و عوامل اسراف در مدیران..... ۳۸
- ۳۸-۲-۳-۱- خودنمایی و فخرفروشی..... ۳۸
- ۳۹-۲-۳-۲- تربیت خانوادگی..... ۳۹
- ۳۹-۲-۳-۳- فساد اخلاقی..... ۳۹
- ۳۹-۲-۳-۴- تقلید..... ۳۹
- ۴۰-۲-۳-۵- ثروت اضافی..... ۴۰
- ۴۰-۲-۳-۶- برتری جویی..... ۴۰
- ۴۰-۲-۳-۷- استعمار جهانی..... ۴۰
- ۴۱-۲-۴- راهکارهای نهایی نهادینه‌سازی صرفه‌جویی و پرهیز از اسراف..... ۴۱
- ۴۳-۲-۳- اصل بصیرت و تدبیر امور..... ۴۳
- ۴۳-۲-۳-۱- بصیرت در قرآن و روایات..... ۴۳
- ۴۵-۲-۳-۲- عوامل مؤثر در بصیرت..... ۴۵
- ۴۵-۲-۳-۱- تقوا..... ۴۵
- ۴۵-۲-۳-۲- علم و آگاهی..... ۴۵
- ۴۶-۲-۳-۳- تفکر..... ۴۶
- ۴۷-۲-۴- اصل داشتن روحیه خدمت‌رسانی..... ۴۷
- ۴۹-۲-۴-۱- اسلام و خدمت‌گزاری..... ۴۹
- ۵۰-۲-۴-۲- عوامل مؤثر در ایجاد روحیه خدمت‌گزاری..... ۵۰
- ۵۰-۲-۴-۱- تبلیغات..... ۵۰
- ۵۱-۲-۴-۲- ضرورت تشویق و تنبیه..... ۵۱
- ۵۱-۲-۴-۳- انتخاب مدیران صالح..... ۵۱
- ۵۲-۲-۴-۴- ایجاد جو اعتماد و امنیت..... ۵۲
- ۵۳-۲-۴-۵- ترویج فرهنگ خدمت‌رسانی..... ۵۳
- ۵۳-۲-۵- اصل قاطعیت و انقلابی بودن..... ۵۳
- ۵۷-۲-۶- اصل تلاش و مجاهدت خستگی‌ناپذیر..... ۵۷
- ۵۷-۲-۶-۱- کار و تلاش در اسلام..... ۵۷

۵۹	۲-۶-۲- تنبلی بدترین درد جامعه
۶۱	۲-۷- اصل انتقادپذیری
۶۱	۲-۷-۱- مفهوم انتقاد
۶۲	۲-۷-۲- انتقاد سازنده
۶۳	۲-۷-۳- جایگاه انتقاد در آموزه‌های قرآنی
۶۶	۲-۷-۴- نقد خویش پیش از دیگران
۶۷	۲-۷-۵- علل عدم تمایل عمومی به نقد
۶۷	۲-۷-۶- آثار مثبت انتقاد و انتقادپذیری
۶۸	۲-۷-۶-۱- برطرف ساختن عیوب مدیران
۶۸	۲-۷-۶-۲- اصلاح جامعه
۶۸	۲-۷-۶-۳- آینه بودن نقد برای مدیران
۶۹	۲-۷-۶-۴- ایجاد محبت و دوستی
۶۹	۲-۸- اصل وجدان کاری
۷۲	۲-۸-۱- روش ایجاد وجدان کاری
۷۳	۲-۸-۲- راهکارهای عملی وجدان کاری درمیدان جهادی
۷۳	۲-۸-۲-۱- احترام به انسان و اندیشه‌های والای او
۷۴	۲-۸-۲-۲- پرورش روحیه و نگرش خوش‌بینانه و مثبت‌گرا نسبت به انسان و اعمال او
۷۴	۲-۸-۲-۳- آموزش
۷۴	۲-۸-۲-۴- توجه به امنیت شغلی افراد در سازمان
۷۵	فصل سوم: اصول مدیریت جهادی در خاستگاه جامعه
۷۶	۳-۱- اصل اعتقاد به استقلال و لزوم خودکفایی کشور
۷۷	۳-۱-۱- اسلام و خودکفایی
۸۰	۳-۱-۲- عوامل و موجبات خودکفایی
۸۰	۳-۱-۲-۱- خودباوری
۸۱	۳-۱-۲-۲- قناعت و پرهیز از اسراف
۸۱	۳-۱-۲-۳- تکیه بر تولید داخلی
۸۲	۳-۲- اصل ترجیح منافع جمعی و اجتماعی بر منافع فردی
۸۲	۳-۲-۱- منافع فردی و جمعی از نظر اسلام

۸۴	۳-۲-۲- عوامل رجحان منافع فردی بر منافع جمعی
۸۴	۳-۲-۲-۱- بی اعتمادی اجتماعی
۸۴	۳-۲-۲-۲- فرهنگ
۸۵	۳-۲-۲-۳- مشکلات اقتصادی
۸۵	۳-۲-۳- عوامل مؤثر در تقویت روحیه اهتمام به منافع جمعی
۸۶	۳-۲-۳-۱- ایمان
۸۶	۳-۲-۳-۲- الگوهای رفتاری مناسب
۸۶	۳-۲-۳-۳- ساختار نظام اجتماعی
۸۷	۳-۲-۳-۴- قانون
۸۸	۳-۳- اصل عدالت محوری
۸۸	۳-۳-۱- اهمیت عدالت از نظر اسلام
۹۰	۳-۳-۲- عوامل اجرای عدالت
۹۰	۳-۲-۳-۱- ایمان به خدا و ربوبیت وی
۹۱	۳-۲-۳-۲- تقوا
۹۱	۳-۲-۳-۳- توجه به علم الهی و اعتقاد به آگاهی و دانایی وی
۹۱	۳-۲-۳-۴- قدرت و توانایی عملی افراد برای اجرای آن
۹۱	۳-۲-۳-۵- توجه به معاد و بازخواست
۹۱	۳-۴- اصل مسئولیت پذیری و پاسخگویی
۹۲	۳-۴-۱- تعریف مسئولیت و تکلیف
۹۳	۳-۴-۲- مسئولیت پذیری و پاسخگویی در قرآن و روایات
۹۶	۳-۴-۳- ریشه و منشأ مسئولیت پذیری و پاسخگویی
۹۶	۳-۴-۳-۱- خدا ترسی
۹۶	۳-۴-۳-۲- ایمان به خدا
۹۷	۳-۴-۳-۳- ایمان به معاد
۹۸	۳-۴-۴- هماهنگی مسئولیت با توانایی های فرد
۹۸	۳-۴-۵- آثار و نتایج مسئولیت پذیری و پاسخگویی
۹۹	۳-۵- اصل مشورت، تصمیم گیری مشارکتی و مردم مداری
۱۰۰	۳-۵-۱- جایگاه مشورت در اسلام

۱۰۲	۳-۵-۲- محدوده مشورت
۱۰۲	۳-۵-۳- ویژگی های مشاور
۱۰۳	۳-۵-۱- ایمان
۱۰۳	۳-۵-۲- تقوا
۱۰۳	۳-۵-۳- عقل
۱۰۴	۳-۵-۴- علم و تخصص
۱۰۴	۳-۵-۵- رازداری
۱۰۵	۳-۵-۶- خیرخواهی
۱۰۵	۳-۵-۴- فواید مشاوره در تصمیم گیری
۱۰۵	۳-۵-۱- جلوگیری از پیدایش خودکامگی و استبداد
۱۰۵	۳-۵-۲- شناخت مواضع خطا و اشتباهات
۱۰۶	۳-۵-۳- ایجاد احساس شخصیت و مسئولیت در اعضای سازمان
۱۰۶	۳-۵-۴- تأمین منافع جمع و مصلحت عموم
۱۰۶	۳-۵-۵- کاهش احتمال شکست در انجام تصمیمات
۱۰۷	۳-۵-۶- شکوفایی استعدادها
۱۰۷	۳-۵-۷- ایجاد الفت بین اعضای سازمان
۱۰۸	نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۰۹	نتیجه گیری
۱۱۲	پیشنهادهات
۱۱۳	منابع و مآخذ
۱۲۰	Abstract

مقدمه

(وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَرْدِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا)

(اسراء، ۷۰)

پویایی و توانمندی نظام‌های مدیریتی در عملکرد مدیران متبلور می‌گردد و میزان توسعه یافتگی در هر جامعه‌ای شاخص معتبری برای ارزیابی عملکرد مدیران در یک دوره معین محسوب می‌شود. هر یک از مکاتب مدیریتی که طی قرون گذشته پا به عرصه حیات گذاشته‌اند، با طرح دیدگاه‌های خود، چگونگی اداره سازمان‌ها را به منظور دستیابی به اهداف مورد نظر خود تبیین و بر اهمیت منابع انسانی در دستیابی به توسعه، کم و بیش تأکید داشته‌اند.^۱

براساس بینش قرآنی مدیران، خدمتگزاران صدیق جامعه می‌باشند و بر خود لازم می‌دانند؛ تا همه توان و تلاش خود را در ارائه خدمات برتر بکار گیرند تا استعدادها و بالقوه انسان شکوفا و توسعه متوازنو پایدار محقق و درخت عدالت بارور و مدینه فاضله مدیریت جهادی که همان ساختن جامعه‌ای آباد، آزاد، مستقل، پیشرو و سربلند در همه عرصه‌ها می‌باشد، پدیدار گردد.

بر همین مبنا پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ایران، با فرمان امام خمینی (ره) و در راستای سازماندهی حمایت و رسیدگی به امور محرومان کشور، با تشکیل نهادهایی هم‌چون جهاد سازندگی، بنیان سبکی از مدیریت گذارده شد که مبنای آن را نظام ارزشی اسلامی تشکیل می‌دهد. این نوع از مدیریت باعث شد تا روش‌های عملی مدیران، بار ارزشی گرفته، درک ضروریات و نیازهای جامعه توأم با روح معنوی، دینی و شعور انقلابی موردنظر و عمل مدیران قرار گیرد.^۲ این فرهنگ و مدیریت جدید همراه خود شور و نشاط و خودباوری و عشق و خدمت به مردم را در جامعه متبلور ساخت. در سایه خودباوری و شور و نشاط جوانان کشور، کارهای بزرگی صورت گرفت که از نظر کمی و کیفی قابل مقایسه با کارهای صورت گرفته در نظام طاغوت نبود. خدماتی از قبیل انتقال امکانات زیربنایی مثل آب و برق و راه و... به اقصی نقاط روستایی کشور در مدت زمان بسیار کوتاه، از معجزات این فرهنگ و مدیریت محسوب می‌شود؛ در حالی که این حجم کار در روال عادی خود، ده‌ها سال طول می‌کشید.^۳

۱. ساجدی نیا، محمد حسین. اصول و مبانی مدیریت اسلامی. تهران: شهر آشوب. ۱۳۸۲. ص ۱۳.

۲. آرمند، پیمان و رضا ذبیحی طاری. بررسی سبک مدیریت جهادی و سایر سبک‌های مدیریتی. مجموعه مقالات دومین همایش ملی فرهنگ و مدیریت جهادی. [ابی جا]. ۱۳۸۸.

۳. الماسی، محسن. آسیب‌شناسی و ارزیابی فرهنگ و مدیریت جهادی. مجموعه مقالات اولین همایش ملی فرهنگ و مدیریت جهادی. [ابی جا]. ۱۳۸۶.

مدیریت جهادی برگرفته از مدیریت اسلامی و با هدف قرب به خدا و خدمت به بندگان او و گرمای داشتن مردم است. از اهداف این نوع مدیریت، انجام کارها به شیوه‌ی مناسب و ارزشمند و کسب رضای خداست تا رضایت درونی برای فرد ایجاد شود. در این شیوه‌ی مدیریت، اجر معنوی قبل از پاداش دنیوی مد نظر بوده و تعهد، از محوری‌ترین مؤلفه‌های آن است.^۱ مدیریت جهادی پس از مدتی مؤلف فرهنگ سازمانی‌ای شد که برخاسته از اندیشه و باورهای مذهبی و انقلابی جهادگران بود که با الهام از سیره و اندیشه بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران پدید آمد.

مفهوم «مدیریت جهادی» در قالب یک الگوی بومی مدیریتی متعلق به انقلاب اسلامی و برآمده از تجارب این انقلاب، آن هنگام می‌تواند از چارچوب یک اصطلاح مفهومی فراتر رفته و جنبه عینی و انضمامی به‌خود بگیرد که اصول، زمینه‌ها و مؤلفه‌های آن از زوایای گوناگون مورد بحث و دقت قرار گرفته باشد. تلاش در جهت تبیین صحیح و اصولی این الگو که لازمه عملیاتی شدن آن است را می‌توان از جمله وظایف همه نخبگان، کارشناسان و رسانه‌ها در شرایط کنونی دانست.

رهبر معظم انقلاب مدیریت جهادی را در ابعادی وسیع‌تر، تنها راه برون‌رفت از مسائل کنونی کشور و رفع تهدیدات دشمنان عنوان کرده و فرمودند: «اگر مدیریت جهادی یا همان کار و تلاش با نیت الهی و مبتنی بر علم و درایت حاکم باشد، مشکلات کشور، در شرایط کنونی فشارهای خباثت آمیز قدرت‌های جهانی و در شرایط دیگر، قابل حل است و کشور حرکت رو به جلو را ادامه خواهد داد.»^۲ مبتنی بر این دیدگاه کار و تلاش، نیت الهی و علم و درایت را باید ۳ ضلع اصلی مدیریت جهادی از منظر مقام معظم رهبری عنوان کرد.

مدیریت جهادی در منظومه فکری رهبر معظم انقلاب در حکم الگوی مطلوب مدیریتی برای نظام اسلامی است؛ الگویی که قابلیت‌های لازم برای تحقق اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی را دارا بوده و واجد آن توانایی‌ها و ارزش‌هایی است که از یک نظام مدیریتی کارآمد اسلامی انتظار داریم. این الگوی مدیریتی در تعامل و هماهنگی کامل با الگوها و اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی نظیر سند چشم‌انداز توسعه و الگوی اسلامی و ایرانی پیشرفت مطرح شده است. الگوی مدیریتی جهادی در این دیدگاه، همان کارگزار اجرایی کارآمدی است که تحقق آرمان‌ها و اهداف بلندمدت نظام اسلامی در گرو حاکمیت این الگو بر ساختار اداری و اجرایی نظام اسلامی و التزام عملی همه مسئولان نظام به آن و اهتمام جدی در جهت تحقق آن است.

-
۱. پالوج، مجتبی و ولی‌الله نقی‌پورفر. نقش فرهنگ و مدیریت جهادی در تقویت و توسعه سرمایه‌های اجتماعی و مشارکت مردمی. مجموعه مقالات اولین همایش ملی فرهنگ و مدیریت جهادی. [بی‌جا]. ۱۳۸۶.
 ۲. خامنه‌ای، علی. بیانات در دیدار با مسئولان مدیریت شهری تهران ۱۳۹۲/۱۰/۲۳.

کلیات و مفاهیم

کلیات تحقیق

بیان مسئله

حضرت آیت الله خامنه ای، رهبر انقلاب اسلامی، سال ۱۳۹۳ را سال «فرهنگ و اقتصاد با عزم ملی و مدیریت جهادی» نام‌گذاری کرده‌اند، که معطوف به یک ضرورت و مسئله اساسی است و ضمن تبیین اهمیت فرهنگ و اقتصاد و هشدار به تهاجم ناجوانمردانه دشمن در عرصه‌های مزبور و ضرورت عزم ملی، خاطر نشان فرمودند با مدیریت عادی معضلات موجود حل نخواهد شد و برای حل مسائل تمام عرصه‌های مهم کشور در حال و آینده، نظریه حکیمانه «مدیریت جهادی» را مطرح کردند. اهمیت و نقش مدیریت در هر سطحی اعم از خرد یا کلان، در موفقیت یا ناکامی یک مجموعه، بر هر انسان فیهیمی واضح است.

موضوع پژوهش پیشنهادی، «اصول مدیریت جهادی در قرآن و روایات» و حاصل آن، تبیین اصول موضوعه مدیریت جهادی در خاستگاه مکتب، جامعه و انسان خواهد بود. مدیریت جهادی واجد خصوصیات و ویژگی‌هایی است که می‌تواند در موفقیت سازمان‌ها نقش اساسی ایفا نماید. این ویژگی‌ها در بطن دستورها، توصیه‌ها، نظرها و شیوه‌های به کار گرفته شده توسط پیشوایان دین، حضور و وجود عینی داشته است ولی برای استفاده از آن در سطوح سازمانی و کاربردی کردن آنها در سازمان‌ها، نیازمند کار پیشگامانه است.

بعضی از محققین با بررسی مطالعاتی که در حوزه مدیریت اسلامی انجام داده‌اند، معتقدند هر کدام تنها از یک یا دو جنبه خاص به مدیریت اسلامی پرداخته‌اند، به همین دلیل هم غالباً به اصول و مبانی کاربردی، دست نیافته‌اند و به جز مواردی که توصیه‌های اخلاقی در مورد شخص مدیر بیان شده، برنامه‌ها و راهکارهای روشنی ارائه نشده است.

برای به نتیجه رسیدن این تلاش، نیاز به تدوین یک الگوی جامع با خروجی‌های مشخص را لازم شمرده‌اند. بر اساس الگوی موصوف، مطالعات علم مدیریت اسلامی به صورت کلی شامل دو حوزه «مطالعات محتوایی» و «مطالعات ساختاری» است. در «حوزه محتوایی» باید به دنبال بررسی جامع تمام منابع مدیریت اسلامی اعم از: (قرآنی، روایی، تاریخی، سیره و...) بود.

لذا این پژوهش، حوزه «مطالعات محتوایی» به قصد تبیین «اصول و مبانی مدیریت جهادی» را مطمح نظر دارد و دستاوردش در سطح خرد و کلان، رسیدن به معیار، و میزانی برای شناختن درستی روشها و تکنیک‌های اداره افراد، در ساماندهی زندگی جمعی و رسیدن به اهداف مشترک برای نیل به سعادت مادی و معنوی است.

اهداف تحقیق

- تبیین روشن اصول مدیریت جهادی از نگاه قرآن و روایات.
- پیدایش زمینه لازم برای تحقیق و مطالعه در حوزه «مطالعات ساختاری مدیریت جهادی».

اهمیت موضوع

با توجه به نام گذاری شعار سال ۱۳۹۳ توسط مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) به نام «اقتصاد و فرهنگ با عزم ملی و مدیریت جهادی» مهم دیده شد که در مورد مدیریت جهادی پژوهشی انجام شود و بررسی شود اصولاً مدیریت جهادی یعنی چه؟ آیا مدیریت جهادی همان مدیریت اسلامی است یا تفاوت دارد؟ اصول مدیریت جهادی کدامند؟ و چه تفاوتی با اصول مدیریت اسلامی دارند؟

پیشینه

از آنجایی که مدیریت جهادی از موضوعاتی است که در سالهای اخیر مطرح گردیده، لذا کتاب‌های بسیار اندکی با عنوان خاص مدیریت جهادی به رشته تحریر در آمده است که معمولاً به تمام جوانب آن پرداخته نشده است. بیشترین نوشته‌ها در این زمینه، مربوط به مقالات می‌باشند که در سالهای اخیر چندین همایش تحت عنوان مدیریت جهادی برگزار شده است.

۱- اسماعیلی جوشقانی، محمد. مبانی مدیریت اسلامی و الگوهای آن. قم: نصایح. ۱۳۹۱. در این کتاب به بررسی سیر شکل‌گیری مدیریت اسلامی می‌پردازد و تغییر و تحول آن را با توجه به گذر زمان بیان نموده است.

۲- پیرمردیان، مسعود. مدیریت جهادی. قم: دفتر نشر معارف. ۱۳۹۳. در این کتاب به تفاوت‌های مدیریت جهادی و مدیریت غیرجهادی، ویژگی‌های مدیریت جهادی، ویژگی‌های مدیر جهادی، الگوهایی از مدیران جهادی و آسیب‌ها و تهدیدهای پیش روی مدیریت جهادی اشاره شده، ولی در مورد اصول مدیریت جهادی چیزی نیامده است.

۳- چینی فروش، غلامرضا. نگرشی تحلیلی بر مبانی مدیریت اسلامی. مشهد: بی نا. ۱۳۸۹. در این کتاب به نقد تعاریف مدیریت از دیدگاه اسلامی پرداخته و سپس ارتباط میان مدیریت و رهبری در اسلام را بررسی نموده و به بیان انواع سازمان اکتفا نموده است.

۴- حاجی میر رحیمی، داوود، رضا زهدی و علی اصغر هدایت نژاد. مبانی فرهنگ و مدیریت جهادی. تهران: انتشارات اسرار علم. ۱۳۹۲. بیشتر بحث‌های این کتاب در مورد فلسفه و مبانی، ویژگی-

ها و سبکها و شاخص‌ها و ارزش‌های فرهنگ و مدیریت جهادی می‌باشد. بنابراین اصول مدیریت جهادی در این کتاب به طور کامل کار نشده است.

۵- حیدری تفرشی، غلامحسین. مدیریت جهادی. تهران: حکمت و عرفان. ۱۳۹۳. این کتاب در مورد الگوهای مدیریت جهادی و ابعاد و مولفه‌های آن، سیمای مدیریت جهادی در آیینه شاخص‌های بنیادی و به مباحث اخلاقی در مدیریت جهادی گردآوری شده است.

۶- ساجدی نیا، محمدحسین. اصول و مبانی مدیریت اسلامی. تهران: انتشارات شهرآشوب. هفتم: ۱۳۹۱. در این کتاب مؤلف مباحث مدیریت اسلامی را به صورت کلی بیان نموده و بیشتر بر جنبه‌های راهبردی آن توجه نموده است.

۷- قلی‌پور ارکمی، علی و ابوالفضل طاهری. درآمدی بر فرهنگ و مدیریت جهادی. قم: الهام نور. ۱۳۹۳. این کتاب به مباحثی در مورد تاریخچه، فرهنگ، اصول و مبانی مدیریت جهادی پرداخته است.

۸- مصباح یزدی، محمدتقی؛ تحقیق و نگارش: غلامرضا متقی‌فر. پیش نیازهای مدیریت اسلامی. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره). ۱۳۷۶. این کتاب سلسله جلسات آیت الله مصباح یزدی در مورد مدیریت اسلامی است که بسیاری از مباحث مدیریت اسلامی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

۹- مکارم شیرازی، ناصر. مدیریت و فرماندهی در اسلام. قم: نسل جوان. ۱۳۹۱. آیت الله مکارم شیرازی در این کتاب ضرورت و اهمیت مدیریت، مسؤولیت و وظایف، صفات و شرایط مدیران و فرماندهان و هم چنین آفات مدیران مورد تحلیل و بررسی قرار داده اند، و اشاره ای به اصول مدیریت نکرده اند.

۱۰- نقی‌پور، ولی الله. اصول مدیریت اسلامی و الگوهای آن. تهران: بی نا. ۱۳۸۵. در این کتاب به روش شناسی کشف مدیریت اسلامی از منابع مختلف را بیان نموده، ولی از اصول مدیریت اسلامی بحثی به میان نمی‌آورد.

۱۱- هزاوه، علی. ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت جهادی بر پایه رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران. تهران: نورا. ۱۳۹۳.

۱۲- عنوان مقاله: فرهنگ سازمانی حاصل از مدیریت جهادی (حمیدرضا قاید علی و محمدحسین مشرف جوادی، سال هشتم، شماره ۷۹، ۱۳۹۳). در این مقاله مدیریت جهادی به عنوان نمونه ای از مدیریت اسلامی معرفی شده است، سپس در ضمن مقاله مؤلفه‌های مدیریت جهادی مورد بررسی قرار گرفته است.

۱۳- عنوان مقاله: فرهنگ سازمانی جهادی؛ عامل کلیدی مدیریت جهادی (مهدی مرتضوی و فضل الله زارعپور نصیر آبادی، سال هفتم، شماره ۷۱ و ۷۲، ۱۳۹۱). در این مقاله فرهنگ سازمانی به عنوان عامل کلیدی مدیریت جهادی مورد تحلیل قرار گرفته است، سپس پیشینه و مدل فرهنگ جهادی بررسی و ویژگی‌های فرهنگ سازمانی بیان شده است.

۱۴- عنوان مقاله: ویژگی‌های مدیریت اسلامی؛ ریشه‌ها- الگوها- انگیزه‌ها (ناصر مکارم شیرازی، شماره ۱۸، ۱۳۷۱). این مقاله در سه بخش مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است: پایه‌های مدیریت اسلامی و سرچشمه مشروعیت آن، الگوهای مدیریت در اسلام و مسأله انگیزه در مدیریت اسلامی.

روش تحقیق

در این پژوهش همانند همه پژوهش‌های مشابه خود، روش کار کتابخانه‌ای است؛ که با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی با تکیه بر منابع دینی (کتاب و سنت) در پی اهداف خود می‌باشد.

سوالات

سوال اصلی:

۱- اصول مدیریت جهادی در قرآن و روایات چگونه تبیین گردیده است؟

سوالات فرعی:

۱- مفهوم مدیریت جهادی چیست؟

۲- جایگاه مدیریت جهادی در قرآن و روایات چگونه است؟

۳- اصول مدیریت جهادی در حوزه انسان شناسی چگونه تبیین می‌شود؟

۴- مؤلفه‌های اصلی مدیریت جهادی در قرآن و روایات کدامند؟

۵- این پژوهش منجر به چه نتایجی خواهد شد؟

فرضیه‌ها

۱- اصول مدیریت جهادی در حوزه دین شناسی در قرآن و روایات آمده است.

۲- اصول مدیریت جهادی در حوزه انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی در قرآن و روایات تبیین شده

است.

مفاهیم

مفهوم‌شناسی مدیریت جهادی

معنای لغوی و اصطلاحی مدیریت

(الف) معنای لغوی:

در لغت، ریشه عربی واژه‌ی مدیریت، دَوَّرَ و دوران به معنای گرداننده، دور دهنده و آنکه می‌گرداند، می‌باشد.^۱

در فرهنگ معین، مدیر را این چنین معنی کرده است: «مدیری، راه بردن کاری، دستگاهی و نظم و نسق دادن و سرپرستی کردن».^۲

فؤاد افرام البستانی در معنای لغوی مدیریت می‌نویسد:^۳

«این واژه از ریشه دَوَّرَ به معنای چرخیدن می‌باشد. مدیریت به معنای ریاست یک اداره یا مؤسسه و غیره می‌باشد، اداره کننده یک چیز. مثل: مدیر الشرکه؛ رئیس شرکت، مدیر المکتب؛ رئیس دفتر.»

عبدالنبی قیّم برای این واژه سه معنا گفته است:^۴

«۱- پست مدیر، مقام مدیر، منصب مدیر ۲- اداره یک بخش از سازمان بزرگ ۳- ایالت، استان»

(ب) معنای اصطلاحی:

در معنای اصطلاحی مدیریت شاهد تعاریف گوناگونی هستیم:

«مدیریت فرآیند برنامه‌ریزی، سازماندهی، رهبری و کنترل تلاش‌های اعضای سازمان و مورد استفاده قرار دادن سایر منابع سازمانی برای رسیدن به هدف‌های مشخص یا اعلام شده سازمان می‌باشد».^۵

فردریک وینسلو تیلور که او را پدر علم مدیریت علمی لقب داده‌اند، در این باره معتقد است:

«مدیریت یعنی تلاش در به‌دست آوردن بیشترین نیک‌فرجامی برای کارفرما، همراه با داشتن نیک‌فرجامی برای هر کدام از کارمندان».^۱

-
۱. دهخدا، علی اکبر. لغت نامه. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران. دوم: ۱۳۷۷، ص ۲۰۵۶۲.
 ۲. معین، محمد. فرهنگ فارسی. ج ۳. تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر. نهم: ۱۳۷۵، ص ۳۹۷۳.
 ۳. افرام البستانی، فؤاد. فرهنگ جدید عربی- فارسی. ترجمه: محمد بندرریگی. تهران: انتشارات اسلامی. دوم: ۱۳۹۲، ص ۲۰۰.
 ۴. قیّم، عبدالنبی. فرهنگ معاصر میانه (عربی- فارسی). تهران: انتشارات فرهنگ معاصر. ۱۳۸۶، ص ۷۵۹.
 ۵. اسماعیلی جوشقانی، محمد. مبانی مدیریت اسلامی و الگوهای آن. قم: نصایح. ۱۳۹۱، ص ۳۲.

در کتاب نگرشی جامع بر اصول و مفاهیم مدیریت، مدیریت این گونه تعریف شده است:

«مدیریت فرایند به کارگیری مؤثر و کارآمد منابع مادی و انسانی در برنامه ریزی، سازمان دهی، بسیج منابع و امکانات هدایت و کنترل است که برای دستیابی به اهداف سازمانی و بر اساس نظام ارزشی مورد قبول صورت می گیرد.»^۲

شهید مطهری نیز در معنای مدیریت می نویسد:

«مدیریت انسانها و رهبری آنها عبارت است از فن بهتر بسیج کردن و بهتر سامان دادن و بهتر کنترل کردن نیروهای انسانی.»^۳

معنای لغوی و اصطلاحی جهاد

الف) معنای لغوی

جهاد از ریشه «جَهَدَ» به معنای طاقت، توان، نیرو و سختی می باشد. گفته شده: کلمه «الجهد» با فتحه یعنی سختی، توان و مشقت و با ضمه یعنی وسعت.

الجهاد و المجاهده: به کارگیری تمام توانایی و قدرت در برابر دشمن و شکست دادنش. دفاع یا با دست انجام می گیرد یا با زبان؛ زیرا پیامبر (ص) فرمودند: «جَاهِدُوا الْكُفَّارَ بِأَيْدِيكُمْ وَ أَلْسِنَتِكُمْ؛ با دست و زبانتان با کفار مبارزه کنید.»^۴

در فرهنگ معین معانی متعددی برای این واژه آمده است:

«Jehad: کارزار کردن، جنگ کردن، جنگیدن در راه حق، جنگ دینی، غزوه مسلمانان با کافران؛ جهاد اصغر: جهاد کوچک؛ جدال با کافران. جهاد اکبر: جهاد بزرگ؛ جهاد با نفس، ریاضت.»^۵

صاحب قاموس نیز در این مورد می نویسد:

«اصل کلمه جهاد از «جهد» (به فتح جیم و ضم آن) است، و به معنای تلاش توأم با رنج و زحمت می باشد. جهاد مصدر باب مفاعله و به معنای بسیار تلاش کردن می باشد، و نیز اسم است به معنای جنگ. جنگ را از آن جهت جهاد گویند که تلاش توأم با رنج است.»^۶

۱. چینی فروش، غلامرضا. نگرشی تحلیلی بر مبانی مدیریت اسلامی. مشهد: جامع قاریان مشهد. ۱۳۸۹، ص ۹۵.

۲. بهادری، بهروز و مژگان غیورفر. نگرشی جامع بر اصول و مفاهیم مدیریت. تهران: شهر آشوب. ۱۳۹۱، ص ۱۱.

۳. مطهری، مرتضی. مجموعه آثار. ج ۴. تهران: صدرا. ۱۳۶۹، ص ۶۰۵.

۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد. مفردات الفاظ القرآن. قم: المكتبة المرتضوية. دوم: ۱۳۶۳، ص ۱۰۱.

۵. معین، محمد. فرهنگ فارسی. ج ۱. پیشین، ص ۱۲۵۷.

۶. قرشی، علی اکبر. قاموس قرآن. ج ۲. تهران: دارالکتب الاسلامیه. ۱۳۷۱.. صص ۷۷-۷۸.